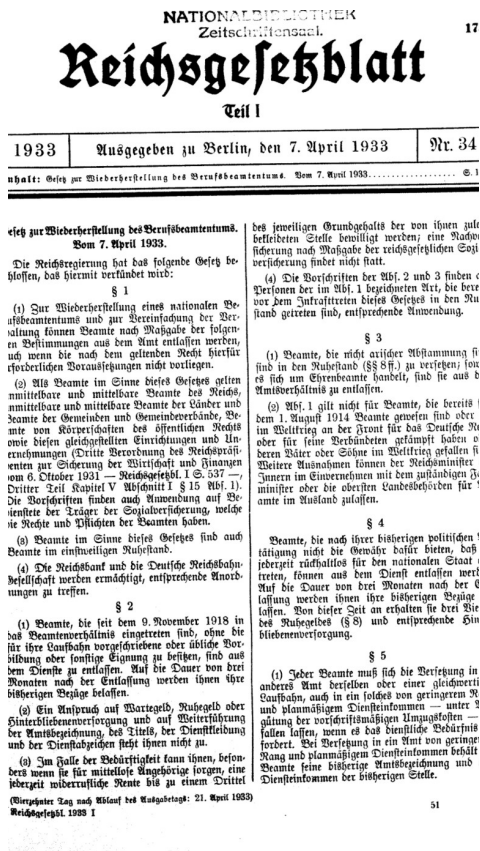

Fall 1 • Tyskland • 1933

Lärare rensas ut

Lagen från 7 april 1933, tryckt i Reichsgesetzblatt.
Wikimedia Commons, public domain.

Vad hände?

I januari 1933 kom Adolf Hitler och nazisterna till makten. Den 7 april samma år antogs en lag som gjorde det möjligt att avskeda statsanställda som regimen inte ville ha kvar: judar, kommunister och politiska motståndare. Bland dem fanns många lärare och professorer. Regimen uppmuntrade människor att anmäla den som inte ansågs lojal.

Hur gick det?

Skolan blev ett redskap för regimen propaganda. De lärare som fick stanna visste att ett fel ord kunde kosta jobbet. Ingen domstol kunde stoppa lagen. Den försvann först när Nazityskland förlorade andra världskriget 1945.

”Tjänstemän som genom sin tidigare politiska verksamhet inte garanterar att de alltid och utan förbehåll ställer upp för den nationella staten kan avskedas.”

Lagen 7 april 1933, paragraf 4. Översättning.

Expertgruppens uppdrag

- Läs** kortet högt tillsammans.
- Svara** på frågorna A till D. Skriv i rad 1 i fallmatrisen, elevhäftet s. 3.
- Diskutera** frågan här nedanför.
- Skriv** ditt minutmanus i elevhäftet s. 2. Öva en gång högt.

- Vem pekades ut eller registrerades?
- Vem samlade uppgifterna, och hur?
- Vilka blev följderna?
- Vad satte stopp för det?

Diskutera

Lagen talar om ”politisk verksamhet”. Vem bestämde vad som räknades som fel åsikt?

2

Fall 2 • USA • 1949 till 1967

Förhör om lärarnas åsikter

Senator Joseph McCarthy, 10 februari 1954. Foto: Associated Press. Wikimedia Commons, public domain.

Vad hände?

Under kalla kriget var rädslan för kommunismen stor i USA. Perioden kallas ofta McCarthyismen efter senatoren Joseph McCarthy. Delstaten New York antog 1949 Feinberg-lagen. Den gjorde det möjligt att avskeda lärare som tillhörde organisationer som ansågs omstörtande. Skolledningen kallade lärare till förhör om deras partitillhörighet.

Hur gick det?

Den som vägrade svara kunde avskedas. Matematikläraren Irving Adler stängdes av 1952 och avskedades 1954. Många lärare undvek politiska frågor i undervisningen. År 1967 slog USA:s högsta domstol fast att reglerna bröt mot grundlagen.

"Är du nu, eller har du någon gång varit, medlem i kommunistpartiet?"

Frågan som ställdes i förhören.

Expertgruppens uppdrag

- 1 **Läs** kortet högt tillsammans.
 - 2 **Svara** på frågorna A till D. Skriv i rad 2 i fallmatrisen, elevhäftet s. 3.
 - 3 **Diskutera** frågan här nedanför.
 - 4 **Skriv** ditt minutmanus i elevhäftet s. 2. Öva en gång högt.
- A** Vem pekades ut eller registrerades?

B Vem samlade uppgifterna, och hur?

C Vilka blev följderna?

D Vad satte stopp för det?

Diskutera

Varför tror ni att många lärare undvek politiska frågor, även de som aldrig förhördes?

3

Fall 3 • Kina • 1966

Elever mot lärare

Väggtidningar som angriper ledningen vid Pekinguniversitetet, 1966. Renmin Huabao. Wikimedia Commons, public domain.

Vad hände?

Den 25 maj 1966 satte Nie Yuanzi, partisekreterare vid Pekinguniversitetets filosofiska institution, upp en väggtidning som angrep universitetets ledning. En vecka senare lät partiledaren Mao Zedong läsa upp den i radio över hela landet. Kulturrevolutionen hade börjat. Unga rödgardister uppmanades att angripa allt som ansågs gammalt eller borgerligt, och lärare pekades ut på väggtidningar och offentliga möten.

Hur gick det?

Utpekandet blev våld. Den 5 augusti 1966 misshandlades Bian Zhongyun, biträdande rektor på en flickskola i Peking, till döds av elever på sin egen skola. Många lärare förlorade jobbet, fängslades eller dödades. Kulturrevolutionen tog slut först efter Maos död 1976.

Expertgruppens uppdrag

- 1 **Läs** kortet högt tillsammans.
- 2 **Svara** på frågorna A till D. Skriv i rad 3 i fallmatrisen, elevhäftet s. 3.
- 3 **Diskutera** frågan här nedanför.
- 4 **Skriv** ditt minutmanus i elevhäftet s. 2. Öva en gång högt.

- A Vem pekades ut eller registrerades?
- B Vem samlade uppgifterna, och hur?
- C Vilka blev följderna?
- D Vad satte stopp för det?

Diskutera

Eleverna uppmuntrades av den som hade makten. Vad händer när ingen sätter gränser för utpekandet?

4

Fall 4 • DDR, Östtyskland • 1950 till 1989

Grannar som rapporterade

Hyllor i Stasiarkivet med akter om informella medarbetare, 2016. Foto: Hubertus Knabe. Wikimedia Commons, CC BY-SA 4.0. Bearbetad till gråskala.

Vad hände?

I Östtyskland byggde säkerhetstjänsten Stasi upp ett av världens största övervakningssystem. Vid slutet fanns omkring 189 000 informella medarbetare. Det var vanliga människor som i hemlighet rapporterade om grannar, kollegor, vänner och lärare. Stasi förde akter om ungefär 5,6 miljoner människor.

Hur gick det?

Den som ansågs ha fel åsikter kunde nekas utbildning, jobb eller resor, utan att få veta varför. Många lärde sig att aldrig säga vad de tyckte, inte ens till vänner. Systemet föll med DDR 1989. Sedan 1992 kan den som registrerades läsa sin egen akt.

Värt att veta

Arkivet efter Stasi rymmer 111 kilometer akter.

Expertgruppens uppdrag

- 1 **Läs** kortet högt tillsammans.
- 2 **Svara** på frågorna A till D. Skriv i rad 4 i fallmatrisen, elevhäftet s. 4.
- 3 **Diskutera** frågan här nedanför.
- 4 **Skriv** ditt minutmanus i elevhäftet s. 2. Öva en gång högt.

- A Vem pekades ut eller registrerades?
- B Vem samlade uppgifterna, och hur?
- C Vilka blev följderna?
- D Vad satte stopp för det?

Diskutera

Vad händer med samtal mellan vänner när vem som helst kan rapportera?

5

Fall 5 • Sverige • 1945 till 1998

Hemliga register i en demokrati

Riksdagshuset i Stockholm, där grundlagarna beslutas. Foto: Peter Haas. Wikimedia Commons, CC BY-SA 3.0. Bearbetad till gråskala.

Vad hände?

Under kalla kriget registrerade Säkerhetspolisen många svenskar för deras politiska åsikter, främst kommunister och vänsteraktivister. År 1969 förbjöds politisk åsiktsregistrering för myndigheter, men Säpo fortsatte i hemlighet genom så kallade arbetsanteckningar. År 1973 avslöjade tidskriften Folket i Bild/Kulturfront den hemliga organisationen IB, som bland annat kartlade kommunister.

Hur gick det?

Personer i registren kunde nekas jobb utan att få veta varför. År 1990 krävde omkring 411 000 tjänster en sådan säkerhetskontroll. Registreringen upphörde 1998. År 2006 fälldes Sverige av Europadomstolen för att Säpo sparat åsiktsuppgifter om fem personer.

Värt att veta

Journalisterna som avslöjade IB dömdes 1974 till fängelse för spioneri.

Expertgruppens uppdrag

- 1 **Läs** kortet högt tillsammans.
- 2 **Svara** på frågorna A till D. Skriv i rad 5 i fallmatrisen, elevhäftet s. 4.
- 3 **Diskutera** frågan här nedanför.
- 4 **Skriv** ditt minutmanus i elevhäftet s. 2. Öva en gång högt.

- A Vem pekades ut eller registrerades?
- B Vem samlade uppgifterna, och hur?
- C Vilka blev följderna?
- D Vad satte stopp för det?

Diskutera

Journalisterna som avslöjade IB dömdes. Vad säger det om hur svårt det är att granska hemliga register?

6

Fall 6 • Tyskland • 2018 till 2019

En anmälningportal för lärare

Webbplats, Hamburg, september 2018

Neutrale Schule

Ett formulär där elever och föräldrar kunde anmäla lärare som hade uttalat sig kritiskt om partiet AfD.

Kortet har ingen bild. Portalen finns inte längre.

Vad hände?

I september 2018 startade partiet AfD:s grupp i Hamburgs delstatsparlament webbplatsen Neutrale Schule, "Neutral skola". Där kunde elever och föräldrar anmäla lärare som uttalat sig kritiskt om partiet. AfD i flera andra delstater gjorde likadant. Partiet sa att syftet var att se till att skolan var politiskt neutral.

Hur gick det?

Läraryrket och delstaternas utbildningsministrar protesterade. De menade att portalerna skulle skrämja lärare till tystnad. År 2019 förbjöd dataskyddsmyndigheten i delstaten Mecklenburg-Vorpommern partiets portal. AfD överklagade men förlorade i domstol.

Expertgruppens uppdrag

- 1 **Läs** kortet högt tillsammans.
- 2 **Svara** på frågorna A till D. Skriv i rad 6 i fallmatrisen, elevhäftet s. 4.
- 3 **Diskutera** frågan här nedanför.
- 4 **Skriv** ditt minutmanus i elevhäftet s. 2. Öva en gång högt.

- A Vem pekades ut eller registrerades?
- B Vem samlade uppgifterna, och hur?
- C Vilka blev följderna?
- D Vad satte stopp för det?

Diskutera

AfD sa att portalen skulle göra skolan neutral. Jämför med partiets förklaring i Perstorp. Vad är likt?